

УДК 351.72

С. О. Савелко,
здобувач, Академія муніципального управління

СУПЕРЕЧНОСТІ ТА ЗАГРОЗИ ІНВЕСТИЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ КРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ

Виділено в системі суперечностей механізм інвестиційної безпеки. Обґрунтовано своєчасне виявлення та запобігання як зовнішніх, так і внутрішніх небезпек і загроз, що призводять до руйнування економічної системи країни, регіону.

The mechanism of investment safety is selected in the system of contradictions. The timely exposure and prevention of both external and internal dangers and threats is grounded, that result in destruction of the economic system of country, region.

Ключові слова: загроза, інвестиційна безпека, метод реалізації, механізм, процес, риси, розвиток форм, функціонування.

ВСТУП

Механізм інвестиційної безпеки є динамічною економічною структурою, яка складається з об'єктивних та суб'єктивних елементів, конкретних форм зв'язків між ними, що утворюють його структуру, а також економічних, політичних та соціальних інтересів як його рушійних сил.

Об'єктивні елементи є складовою частиною механізму інвестиційної безпеки тому, що будь-яка економічна закономірність виражає причинно-наслідкові зв'язки і залежності економічних процесів і явищ суспільства, які складаються і функціонують незалежно від волі й бажання людей. У якості об'єктивних елементів механізму інвестиційної безпеки виступають конкретні види і форми необхідних, суттєвих зв'язків і залежностей, в яких відображені найбільш глибокі й характерні його риси.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Сучасна проблематика інвестиційних процесів за умов трансформації аналізується в дослідженнях провідних вчених України: Ю. Бажала, В. Базилевича, Є. Бершеди, Л. Борщ, О. Власюка, В. Геєця, А. Гойко, Б. Губського, О. Гаврилюка, М. Денисенка, П. Єщенка, Б. Кваснюка, І. Лукінова, Д. Лук'яненка, О. Махмудова, А. Музиченка, Ю. Ніколенка, О. Носової, В. Осецького, Б. Панасюка, Ю. Пахомова, А. Пересади, Г. Попової, В. Савчука, А. Фукса, А. Чухна, Л. Яковенко, С. Якубовського та інших.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— виділити в системі суперечностей механізм інвестиційної безпеки;

— обґрунтувати своєчасне виявлення та запобігання як зовнішніх, так і внутрішніх небезпек і загроз, що призводять до руйнування економічної системи країни, регіону.

РЕЗУЛЬТАТИ

Види зв'язків між компонентами механізму інвестиційної безпеки складні та багатогранні. Найважливішими з них є виробничі, науково-технічні, фінансові, бюджетні, податкові, грошово-кредитні та ін.

Крім об'єктивних елементів, механізм інвестиційної безпеки включає в себе і суб'єктивні елементи. Вони представлені безпосередніми носіями економічних зв'язків і залежностей — людьми, фірмами, державою, міжнародними організаціями, що виражають їхні інтереси. Інтереси є рушійними силами формування і розвитку механізму інвестиційної безпеки і виступають в якості сил, що спонукають до взаємодії у різних формах сумісної інвестиційної діяльності. Причому сукупність інтересів має суперечливий характер. Досягнення узгодженості й взаємного тяжіння між суб'єктами механізму інвестиційної безпеки переплітається з відцентровими тенденціями. Суперечності, з одного боку, призводять до зростання взаємозалежності складових механізму інвестиційної безпеки, а з іншого — можуть посилювати розбіжність економічних інтересів.

При цьому вважаємо за необхідне виділити в системі суперечностей механізму інвестиційної безпеки основні з них.

Перший блок суперечностей виникає в зв'язку з неадекватністю інвестиційних інтересів, констатованих у системі цілей функціонування і розвитку, формам і методам їх реалізації. Дані суперечності є наслідком прагнення реалізувати цілі інвестування найбільш ефективними методами. Однак в умовах обмеженості економічних можливостей і під дією систем державного і ринкового регулювання реалізація інвестиційних процесів не завжди супроводжується оптимальною комбінацією витрат факторів виробництва, що в кінцевому результаті виступає критерієм життєздатності конкретних інвестиційних проектів.

Другий блок пов'язаний з суперечностями між напрямом здійснення інвестицій і мірою їх ризиковості. Зазначимо, що ризик притаманний всім етапам функціонування інвестицій незалежно від сфери інвестування. При цьому з позицій оцінки впливу на економічну безпеку необхідно підкреслити неможливість повного уникнення ризику через причини об'єктивного і суб'єктивного характеру, хоч можлива його профілактика і нейтралізація. Дані висновки підтверджуються дослідженнями інвестиційних ризиків у роботах таких науковців, як Дж. Бейм, І. Бланк, У. Шарп та ін. Сучасні тенденції розвитку ринкових взаємозв'язків дають можливість стверджувати, що наявність ризику супроводжує діяльність всіх суб'єктів у ринковій економіці, і це не є недоліком, а певною мірою зумовлює динамічність і ефективність функціонування суб'єкта господарювання [3, с. 58].

Третій блок суперечностей пов'язаний з динамічною структурою джерел інвестування. У зв'язку з цим передусім потрібно відмітити різну міру економічних наслідків і зобов'язань притаманну кожному з джерел інвестування (власні, позичкові й залучені кошти). Такі відмінності посилюються індивідуальними оцінками доцільності інвестування в умовах невизначеності, що породжує конфлікт між потребами в інвестиційних ресурсах і реальними можливостями їх задоволення за рахунок диверсифікації інвестиційно-ресурсної бази.

Четвертий блок включає суперечності між конкретними видами інвестування, зокрема, між реальними і фінансовими, прямими і непрямими (в тому числі портфельними). Зазначимо, що аналітична оцінка інвестування у фінансові інструменти засвідчила спекулятивний характер вітчизняного фондового ринку і його нездатність призвести до корінних позитивних змін у відтворювальній сфері. Така тенденція є наслідком сучасних суперечностей між фінансовим і реальним інвестуванням та ілюструє низьку міру опосередкування фінансової і відтворювальної сфери у транзитивній економіці [1, с. 245]. У зв'язку з цим теза про злиття, неподільність потоків реальних і фінансових інвестицій в умовах ринкового становлення не є, на наш погляд, аксіоматичною. Суперечності між прямими і непрямими інвестиціями є наслідком інтенсивного розвитку всього спектра напрямів інвестиційної діяльності, тенденцій розвитку процесів комбінування, диверсифікації виробництва, проєкції власних інвестиційних інтересів на нові сфери економічної активності, розширення географії процесів інвестування, що об'єктивно вимагає застосування непрямих видів інвестування. Разом з тим, теоретичні дослідження і аналіз практики інвестиційної діяльності дає можливість говорити про процес прямого інвестування як найбільш ефективну форму вкладення капіталу [2, с. 29]. Чинник безпосередньої участі інвестора на всіх стадіях інвестиційного циклу є певною заставою максимально повної реалізації його інтересів. Таким чином, необхідність розширення сфер економічної активності за рамки господарської компетенції суб'єкта інвестування вступає в суперечність з неможливістю ефективного здійснення функцій економічного контролю в процесі реалізації цілей інвестування. Дана група суперечностей також є наслідком невідповідностей між цілями здійснення інвестицій і наявністю відповідної інфраструктури, що сприяє їхній ефективній реалізації.

П'ятий блок суперечностей виникає між внутрішнім і зовнішнім інвестуванням. З одного боку, зростання обсягів внутрішніх інвестицій країни є одним з основних чинників зростання інвестиційної активності іноземних інвесторів. З іншого боку, зростання обсягів іноземного

інвестування може призвести до втечі значної частини національних капіталів з країни і цим самим негативно вплинути на обсяги внутрішніх інвестиційних ресурсів. При цьому міжнародні економічні зв'язки та їх складова частина — іноземні інвестиції, одночасно і розширюють, і обмежують економічні можливості країни [4, с. 85]. Розширюють сприяючи більш ефективному використанню обмежених ресурсів, а обмежують — тією мірою, якою економіка країни попадає під вплив зовнішніх чинників, які складно, а в окремих випадках неможливо коригувати. Наведений блок суперечностей, на нашу думку, має вирішуватися на основі взаємного доповнення внутрішнього інвестування зовнішнім.

Шостий блок суперечностей безпосередньо пов'язаний з процесами здійснення інвестицій на рівні окремих суб'єктів економічної системи. На даних рівнях взаємодіють загальнодержавні інтереси, інтереси регіонів, галузей, а також безпосередніх партнерів по інвестиційній діяльності — трудових колективів, споживачів, поставальників, банків, фінансових й інвестиційних посередників. При цьому має місце не тільки неузгодженість інтересів окремих учасників інвестиційного процесу, але і суперечність стратегічних і тактичних цілей інвестування.

Представлені групи суперечностей здійснюють подвійний вплив на економічне середовище. Їх загострення і конфронтація, з одного боку, служить джерелом виникнення загроз економічній безпеці, реалізація яких здатна негативно вплинути на параметри економічної системи, але, з іншого боку, суперечності в процесі їх конструктивного вирішення виступають джерелом розвитку не лише інвестиційної сфери, але і всієї національної економіки. Усвідомлення діалектики виникнення і розвитку суперечностей в процесі інвестиційної взаємодії, на нашу думку, є основою для створення в Україні дієздатного механізму залучення і використання іноземного капіталу, активізації внутрішніх інвестиційних процесів, формування сприятливого інвестиційного клімату.

Водночас слід особливо наголосити, що загрози інвестиційній безпеці є лише зовнішнім проявом існуючих, а також таких, що формуються, або ж потенційних суттєвих глибинних суперечностей в національній економіці в цілому і у інвестиційній сфері зокрема [5, с. 85].

У низці таких суперечностей, на наш погляд, можна виділити, по-перше, невідповідність між формуванням ринкових відносин на основі економічних механізмів регулювання господарсько-фінансової діяльності й все ще значним рівнем адміністрування. Наслідком цього суперечності є, скажімо, збереження високого ступеня монополізму на вітчизняних інвестиційному, банківському, страховому та фондовому ринках, відсутність здорової конкуренції.

По-друге, існує суперечність між задекларованим Конституцією України правом усіх громадян на власність і позбавленням його більшості населення в результаті проведеної приватизації. Це наочно проявляється у величезній поляризації доходів різних прошарків суспільства.

По-третє, вбачається невідповідність між лібералізацією курсу економічних перетворень і фактичним соціальним станом широких верств населення. У результаті — різке падіння рівня соціальної захищеності і соціального забезпечення.

По-четверте, рельєфно проявляється суперечність між існуючими економічними відносинами щодо утворення і використання грошових коштів і постійним відставанням правової бази з їх регулювання. Як наслідок —

стрімке зростання злочинності в фінансово-кредитній та інвестиційній сфері. У цьому зв'язку слід згадати, наприклад, правову невирішеність проблеми неплатежів, відсутність відповідальності за ненадання достовірної інформації щодо існуючої заборгованості. Водночас необхідно зазначити, що, скажімо, в Чехії було прийнято спеціальну норму про кримінальну відповідальність керівництва підприємств за ненадання або викривлення інформації про структуру своєї дебіторської та кредиторської заборгованості.

По-п'яте, досі не вирішена суперечність між загальнодержавними інтересами в інвестиційній сфері та такими ж інтересами окремих регіонів. Це спричиняє перманентні конфлікти у бюджетотворенні, формуванні податкової системи, розвитку інфраструктури інвестиційних ринків, вирішенні питань соціального захисту та соціального забезпечення тощо.

По-шосте, дається взнаки суперечність між проголошеними цілями соціально-економічного реформування і фінансовою неспроможністю держави реалізувати їх повною мірою. Тим самим відбувається зниження авторитету держави, органів законодавчої та виконавчої влади, абсолютизація ролі бюрократичного апарату, що є поживним середовищем для зростання різного роду корупційних діянь з його боку.

По-сьоме, все серйознішим стає суперечність між необхідністю збереження наявного потенціалу фінансово-кредитної сфери держави і завданням інтеграції цієї сфери життєдіяльності України до світової інвестиційної системи. Через це посилюється загроза зростання інвестиційної залежності нашої країни від іноземного капіталу.

Окрім того, вбачаються суперечності й між окремими суб'єктами у забезпеченні інвестиційної безпеки. Так, зокрема, держава може не лише виступати гарантом інвестиційної безпеки своїх громадян, а й бути для них джерелом загроз внаслідок надмірних податків та інших обов'язкових платежів, знецінення грошових заощаджень, затримки з виплатою заробітної плати, пенсій, стипендій, допомог тощо.

Природно виникає різноголосиця і при визначенні напрямів гарантування інвестиційної безпеки. Причому можливими діями в цьому плані можуть бути: передбачення, недопущення, подолання, витискання, повна чи часткова нейтралізація, а часом й інтеграція окремих загроз з метою зниження їх негативного впливу на інвестиційну безпеку. Між тим, лише досконально вивчивши всі існуючі суперечності у інвестиційній сфері, усвідомивши механізми кризових процесів, що являють загрозу інвестиційній безпеці, можна розробити конкретну технологію їх запобігання.

Для забезпечення дієвої протидії загрозам інвестиційній безпеці дуже важливо пам'ятати, що загрози, як правило, проходять кілька стадій розвитку: зародження (початок формування), прояв (знаходження виразних форм), загострення (критична стадія негативного впливу із відповідними наслідками) [6, с. 7]. Ось чому нагальною потребою є здійснення постійного моніторингу усього спектра загроз фінансовій безпеці, який би давав можливість якомога раніше виявляти больові точки й впроваджувати систему відповідних протидій і протидій для нейтралізації та припинення деструктивних проявів і подальшої максимально повної нормалізації ситуації.

Що стосується механізмів забезпечення інвестиційної безпеки, то поки що поза належним аналізом залишається система відповідних інститутів та організаційно-управлінських структур, які повинні займатися цією проблемою, концепція їх перспективної розбудови.

Захист інвестиційної безпеки суб'єктів різного рівня може здійснюватися представниками законодавчої, виконавчої і судової влади, різними партіями, громадськими організаціями і рухами, спеціалізованими підприємницькими структурами, засобами масової інформації. Особливу роль у забезпеченні інвестиційної безпеки в нашій країні має відігравати НБУ, на який покладено, насамперед, завдання розробки і реалізації грошово-кредитної політики держави, а також заходів щодо підтримання безпечного рівня функціонування вітчизняної банківської системи.

Специфічне місце у забезпеченні інвестиційної безпеки належить суспільній системі інвестиційної безпеки, що становить сукупність суспільних недержавних організацій і об'єднань, які здійснюють функції щодо реалізації і захисту життєво важливих потреб, інтересів, основних прав і свобод громадян, підприємств, організацій, установ, галузей, держави і суспільства від можливих небезпек і загроз у інвестиційній сфері.

Значно ускладнює формування системи інвестиційної безпеки те, що вихідна інформація, необхідна для фундаментального чи комплексного інвестиційного аналізу, часто відсутня або ж доступ до неї обмежений. Водночас окремі види інформаційних ресурсів (наприклад, інформація щодо динаміки цін та обсягів торгівлі фінансовими інструментами) є досить доступними.

ВИСНОВКИ

І все ж головною умовою фінансової безпеки є кількісне і якісне зростання національної економіки. Зміст категорії інвестиційної безпеки розкривається в ході аналізу одного з його елементів, а саме — загроз економічній безпеці і негативних впливів, у формі яких вони впливають на інвестування, інвестиційний клімат та соціально-економічне середовище.

Мета системи економічної безпеки полягає у своєчасному виявленні та запобіганні як зовнішніх, так і внутрішніх небезпек і загроз, що призводять до руйнування економічної системи (країни, регіону, галузі, підприємства тощо), забезпеченні захищеності діяльності і досягненні поставлених цілей на шляху поступального розвитку.

Література:

1. Бєляєв О.О., Кириленко В.І., Сінельник О.В. Економічна політика та економічна безпека // Економічна політика: навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2004. — С. 244—267.
2. Губський Б. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі. — К.: Наукова думка, 1998. — 389 с.
3. Жаліло Я.А. Проблеми узгодження економічної безпеки мікро- та макrorівнів / Національна програма забезпечення економічної безпеки в контексті стратегії соціально-економічного розвитку України. — К.: НІУРВ, 2001. — С. 57—62.
4. Кваснюк Б. Сучасна парадигма державного регулювання економіки // Роль держави у довгостроковому економічному зростанні / За ред. д-ра екон. наук Б.Є. Кваснюка. — К.: Ін-т екон. прогнозування; Х.: Форт, 2003. — С. 28—34.
5. Кириленко В.І. Інвестиційна політика та інвестиційний процес: теоретичні основи взаємозв'язку // Вчені записки. Вип. 12 / Ун-т економіки та права "КРОК". Відп. ред. І.Ф.Радіонова. — К., 2005. — С. 83—86. — (Сер. "Економіка").
6. Косевцов В.О., Бінько І.Ф. Національна безпека України: проблеми та шляхи реалізації пріоритетних національних інтересів. — К.: НІСД, 1996. — 61 с.
Стаття надійшла до редакції 25.03.2010 р.